

Kokhanova O. O., PhD student Faculty of History of Ukraine, Kharkiv National Pedagogical University (Ukraine, Kharkiv), alena_kokhanova@mail.ru

The situation of women in the Soviet Ukraine in the early 20–ies of XX century

This paper discusses the situation of women in the Ukraine in the early 1920s, namely, the coming to power of the Bolsheviks, and the establishment of the Bolshevik regime. It was the state of women's education, the principles of women's health, childhood and motherhood, as well as the status of women and occupational field. An important place is devoted to the political rights of women and marriage and family relations after the February Revolution, which was most dramatic for Ukrainian society.

Keywords: womenfolk, the Bolsheviks, Soviet Ukraine, Soviet legislation, emancipation, education, marriage, health, child welfare and maternity, political rights.

Коханова Е. А., аспирантка кафедри історії України, Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди (Україна, Харків), alena_kokhanova@mail.ru

Положение женщины в Советской Украине в начале 20–х гг. XX в.

Рассматривается вопрос положения женщин на территории Украины в начале 1920–х годов, а именно с приходом к власти большевиков и установления большевистского режима. Было рассмотрено состояние образования женщин, основы охраны здоровья женщины, детства и материнства, а также положение женщины в производстве и профессиональной сфере. Важное место занимают вопросы политических прав и возможностей женщины, а также брачно-семейных отношений после Февральской революции, которые были наиболее кардинальными для украинского общества.

Ключевые слова: женщины, большевики, Советская Украина, советское законодательство, эмансипация, образование, брак, здравоохранение, охрана детства и материнства, политические права.

* * *

УДК 94(477)«191/193»

Устенко А. А.
аспірантка, Уманський державний педагогічний
університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань),
ustenko28121991@rambler.ru

«КОЛИШНІ ЛЮДИ» В СОЦІАЛЬНІЙ СТРАТИФІКАЦІЇ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 1920–Х РР.

Досліджується соціальна криза періоду в історії України, що настала після 1917 р. і поєднувалася з відсутністю чіткого розуміння критеріїв розмежування радянського суспільства на «своїх» і «чужих». Критерії ідентифікації «колишніх» як особливого соціуму формувалися стихійно, вони були невизначеними і залежали від конкретно історичних ситуацій та від суб'єктивних факторів. Нестабільність і неоднозначність соціального статусу громадян після революційної радянської України, що характеризується крайнім ступенем деструктуризації суспільства, позирнувалася спорідненням різних суспільних верств і високою соціальною мобільністю значної частини населення. Доведена відсутність у післяреволюційній Україні ustalених визначень тих чи інших понять і термінів, їх багатозначність або невідповідність змісту сучасного розуміння, що також часто призводить до спотворення історичної реальності.

У статті на основі архівних джерел та літератури розглядаються межі соціального простору «колишніх» та критерії розмежування радянською владою суспільства на «своїх» і «чужих» у післяреволюційний період.

Ключові слова: «колишні люди», «колишні», «чужі», експлуататори, соціально небезпечні, «буржуї», позбавленці.

Події революції 1917 р., і як наслідок, встановлення радянської влади в Україні, відчутно вплинули на всі сфери життя українського суспільства. Ліквідація експлуататорських класів, проголошення диктатури пролетаріату, класова боротьба – основні завдання нової влади, які призвели до розколу суспільства на «своїх» і «чужих». Дослідження різних аспектів соціальних змін є одним з пріоритетних напрямів вітчизняної історії і з цим пов'язана актуальність пошуку нових підходів до вивчення соціальних трансформацій радянського часу.

Представники вкрай різних соціальних груп, які не мали змоги вчасно емігрувати за кордон, змушені були

приспосовуватися до абсолютно нових умов існування. Їх називали «залишками проклятого минулого» і штучно об'єднали в єдину категорію під символічною назвою «колишні люди» або просто «колишні». Крах епохи супроводжувався соціальними катаклізмами. Диктатура пролетаріату проголосила в якості завдань придушення опору повалених класів, їх перевиховання і визначила нову шкалу соціальної ієрархії – «хто був усім, став ніким». Автор даного дослідження має за мету з'ясувати соціальний спектр «колишніх людей» в розумінні післяреволюційної влади та на рівні соціально-побутового спілкування.

«Колишні люди» – це унікальне соціальне утворення, яке ніколи не існувало в рамках офіційної соціальної структури радянського суспільства, але яке завжди мало місце у свідомості представників більшовицької влади і в їхній політичній практиці. Зрозуміти соціальну природу даного явища можливо лише в загальноісторичному контексті післяреволюційної епохи.

Фахівці радянської історичної науки обходили подібні теми, на їх вивчення і публікацію накладалися певні обмеження. Проте деякі питання соціалізації представників «чужих» підіймалися в ході дослідження проблем ліквідації «експлуататорських класів» в СРСР, а також зміни соціальної структури і становлення «безкласового» суспільства [1–3]. Окремі аспекти досліджувались в працях, присвячених формуванню радянської інтелігенції, історії вітчизняної культури, культурної революції і проблем збереження культурної спадщини [4–5]. Питання адаптації до нових умов колишнього чиновництва, службовців ряду відомств досліджувалось в працях, присвячених створенню держапарату і окремих його структур [6].

Дослідження місця і ролі в суспільстві різних соціальних верств населення стає актуальним на початку ХХІ ст., коли в рамках соціальної історії, історії повсякденності і мікроісторії були зроблені спроби реконструкції радянського післяреволюційного суспільства «знизу», створення «соціального портрету» тих чи інших суспільних верств, в тому числі й «колишніх» [7–8].

Однак не дивлячись на значні досягнення у вивченні післяреволюційної історії, дана тема залишається актуальною та однією з найбільш дискусійних. Лише побічно досліджено повсякденні практики різних соціальних груп «колишніх», критерії їх соціальної ідентифікації, проблема співвідношення та взаємозв'язку декларованої політики та політичної практики по відношенню до них на місцях. Але на сучасному етапі розвитку вітчизняної та зарубіжної історичної науки немає єдиного тлумачення поняття «колишні люди».

В офіційному дискурсі незмінною складовою групи «колишніх» були так звані «експлуататорські класи» дореволюційного суспільства. За марксистсько-ленінським трактуванням, експлуататорами вважалися «суспільні класи, які привласнювали собі чужу працю, на основі володіння приватною власністю» [9, с. 414]. Але на практиці категорія «експлуататорів» охоплювала різні суспільні верстви українського населення, які суттєво відрізнялися за своїм походженням, ставленням до влади, рівнем матеріальних доходів, політичними

переконаннями і культурними традиціями. З часом поняття «експлуататор» практично не вживалося, а його замінили такі як: «ворожі класи», «залишки проклятого минулого», «соціально небезпечні», «соціально чужі елементи», «чужі», «колишні люди» або просто «колишні».

Першим кроком на шляху до соціальної дискримінації раніше привілейованих верств суспільства стала ст. 65 Конституції РСФРР, прийнята на V з'їзді Рад в липні 1918 р. Виборче право перестало бути невід'ємним правом людини і перетворювалося на «соціальну функцію виборців». Виборчих прав були позбавлені: особи, що використовували найману працю з метою отримання прибутку (експлуататори); особи, котрі жили на нетрудові доходи (лихварі-рантьє); приватні торговці; служителі церкви та релігійних культів; злочинці та божевільні. Таке дискримінаційне виборче право зберігалось до прийняття Конституції СРСР 1936 р. Одночасно виникає нова соціальна категорія радянського суспільства – «позбавленці» [10, с. 22–24].

Поняття «позбавленець» (рос. – «лишенец») стало широко відомим ще з середини 1920-х років, яким називали осіб позбавлених виборчого права та інших прав. Відповідно до Кримінального кодексу (редакцій 1922 р. і 1927 р.) позбавлення виборчих та інших прав застосовувалося у вигляді додаткового покарання, що тягло за собою, як правило, звільнення з роботи, виключення з профспілок, виселення з квартир тощо [11, с. 63]. Серед «позбавленців» було чимало представників колишніх привілейованих станів. У науковій літературі зустрічається неправомірне споріднення двох різних понять: «позбавленці» і «колишні». Так, дослідник В.Іванов вказує, що «колишні» в реаліях радянського життя «зрослися» з «позбавленцями» [12, с. 71]. Частково з цим можна погодитися, оскільки в розумінні пересічних громадян ці поняття дійсно були синонімічними. Проте в юридичній і політичній практиці вони лише пересікалися, але не співпадали.

Конституція РСФРР 1918 року проголосила нову класову, пролетарську демократію, демократію виключно для трудящих. Вона не визнавала формальної рівності прав. За часів самодержавства всі піддані царя поділялися на п'ять встановлених законом станів, котрі володіли певним правовим статусом: духовенство, дворяни, купці, міщани та селяни.

Більшовики не мали чіткого розуміння, кого слід вважати «колишніми». У 1917–1920-х рр. «чужими» зазвичай вважалися представники опозиційних політичних партій або всі групи населення, які були невдоволені новою владою, не залежно від їхнього соціального походження [13, с. 25]. Член політбюро ЦК ВКП(б) М.І. Бухарін стверджував, що протидіяти «керуючому пролетаріату» будуть наступні групи суспільства: «1) паразитичні прошарки, торгові капіталісти, спекулянти, біржовики, банкіри; 2) непродуктивна адміністративна аристократія; 3) буржуазні підприємці, інженери, винахідники, які безпосередньо пов'язані з капіталістичним світом; 4) кваліфікована бюрократія; 5) технічна інтелігенція – інженери, техніки, агрономи, зоотехніки, лікарі, професори, адвокати, журналісти, вчителі та інші; 6) офіцерство; 7) за-

можне селянство; 8) середня та дрібна міська буржуазія, духовенство» [14, с. 163].

Ще з перших днів встановлення радянської влади до «соціально небезпечних елементів» потрапили представники старої інтелігенції, які за оцінками більшовицького керівництва, дискредитували себе участю в революції. За своєю суттю інтелігенція сповідувала загальнодемократичні принципи, прагнула свободи слова, була вільна у своїх переконаннях і висловлюванні думок. Переважна більшість членів комуністичної партії ставилася до старої інтелігенції вкрай негативно. У їхній свідомості інтелігенція асоціювалась аж ніяк не з високими гуманістичними ідеалами. Вона для них була частиною ворожих класів – буржуазії й дворянства, що підлягають знищенню. Г.Касьянов зауважував, що «стереотипи масової свідомості, за якими стара інтелігенція визначалася як чужа й часто ворожа сила, був своєрідним вірусом, здатним щомиті викликати епідемію соціального озлоблення, ненависті, привести до пошуку ворогів спочатку серед колишніх, а потім серед своїх» [15, с. 29].

Найбільш близьким і зрозумілим для широких мас населення був поділ суспільства на «чужих» і «своїх» за їх матеріальним становищем. Однак і тут не було єдності критеріїв поділу на «бідних» і «багатих». Зокрема, селянські господарства у найбільш родючих регіонах вважалися «середняцьким», а в бідніших регіонах зазвичай розцінювалися як заможні або куркульські. Настільки різні підходи до визначення соціальної приналежності громадян дозволяли максимально широко трактувати соціальний простір «буржуазних елементів», «експлуататорів» і «чужих».

До середини 1920-х р. такі поняття як «контрреволюціонер», «дезертир», «буржуй», «зрадник», «поміщик», «кулак» часто використовувалися як тотожні. В більшовицькій риторичній ворогами були всі незадоволені новою владою. Якщо для представників партійної та державної влади поняття «чужий» мало переважно політичний відтінок, то для пересічних громадян насамперед емоційно-негативне значення. Підтвердженням цього є стаття у газеті «Правда» за 1919 р., в якій сказано, що громадянин Ухнін – буржуй, який володіє крамницями, будинками, майстернями, він «паразит», «негідник, шкурний елемент», є представником «колишніх людей», а також усіх, «кому раніше жилося добре» [16, с. 4]. Останні слова є ключовими для розуміння позиції представників соціальних низів суспільства в тому, що існує споконвічна ненависть голодного до ситого.

У праці «Интеллигенция и Советы» Юрій Ларин зазначає, що після подій жовтня 1917 р. серед робітників панує негативне ставлення до інтелігенції. «Кожен буржуазний інженер або навіть студент, сором'язлива чиновниця або її донька в очах робітника і селянина залишаються представниками пануючого класу. Варто панянці із чиновницької родини правильно пофліртувати і вона з легкістю стане дружиною фабриканта, поміщика, офіцера. А донька робітника зазвичай могла стати лише тимчасовою коханкою, а потім на вулицю – соціальна прірва між двома світами – світ чистих панів і простого люду» [17, с. 4]. Тому у повсякденному житті для бідного селянина, робітника або солдата буржуєм, поміщиком, експлуататором, «пара-

зитом» був кожен, хто жив у кращих умовах і розмовляв іншою, часто незрозумілою для них мовою.

Термін «колишні» зустрічається в листі прокурора, який звертається до Президії ВУЦВК і повідомляє про колишнього поміщика, який разом із своїм сином «збирають навколо себе куркулів та інших бувших людей, які не задоволені, що в них відібрали землю і можуть бути небезпечними для радянської влади» [18, арк. 221]. Цей лист, датований 1926 р., вкотре вказує на те, що кожна верста українського суспільства по-своєму розуміли дане поняття.

На рівні соціально-побутового спілкування також існувала традиція визначати класову приналежність особи за зовнішніми ознаками. Більшовики вміло це використовували і породжували нові конфлікти у суспільстві, підігриваючи ненависть представників нижчих соціальних верств до так званих «чистих панів». В.І. Ленін закликав «...вигнати поміщиків і захопити поміщицькі землі» при цілковитому зруйнуванні або усуненні «...всіх і всяких місцевих властей, зі зміною їх новими, народними властями» [19, с. 300].

Селяни із захопленням виконували всі вказівки «зверху» і одразу ж приступили до встановлення контролю над поміщицькими маєтками та опису майна. Вони рішуче відкидали будь-які способи затягти процес ліквідації поміщицького землеволодіння, не зупиняючись перед погромами маєтків та насильствами над їх власниками. Останні були змушені втікати в місто або емігрувати за кордон. Іноді селяни самі вчиняли самосуд і розправу над поміщиками. Так, в одному із сіл Кам'янецької округи односельці вбили поміщика, який вчасно не виїхав із села і не виконував усіх вимог радянської влади [20, арк. 72].

Про негативне ставлення населення до «колишніх» свідчить також і нескінченний потік доносів, які почали надходити до органів нової влади майже з перших днів її існування. У листах повідомляли про засекречення соціального походження, значні капітали в банках, рекомендували зробити обшук, повідомляли адреси тих чи інших «царських прислужників», попереджали про фальсифікацію документів. Прикладом є заява простого робітника, члена комуністичної партії О.М. Щербакова секретарю ЦК КП(б)У, датована 15 січня 1920 р. Він повідомляв, що «10 січня 1920 р., на загальному зібранні партії, група робітників була змушена демонстративно залишити зал засідання. Оскільки зібрання проходило в напруженій атмосфері, відчувалося роз'єднання на два табори: робітники і дрібнобуржуазна інтелігенція. Останні поводили себе зверхньо, вороже, постійно перебували... Я вважаю, що цієї характеристики достатньо, щоб знайти «корінь зла», або знайти ліки проти нього. Якщо не вжити запобіжних заходів, то партія розколеться і це призведе до краху радянської влади» [21, арк. 1–2].

Отже, соціальна криза післяреволюційного періоду поєднувалася з відсутністю чіткого розуміння критеріїв розмежування радянського суспільства на «своїх» і «чужих». Критерії ідентифікації «колишніх» як особливого соціуму формувалися стихійно. Вони були невідзначеними і залежали від конкретно-історичних ситуацій та від суб'єктивних факторів. Нестабільність і неоднозначність соціального статусу громадян післяреволюційної радянської України, що

характеризується крайнім ступенем деструктуризації суспільства, погіршувалася спорідненням різних соціальних верств і високою соціальною мобільністю значної частини населення. Слід враховувати також і відсутність у післяреволюційній Україні усталених визначень тих чи інших понять і термінів, їх багатозначність або невідповідність змісту сучасного розуміння, що також часто призводить до спотворення історичної реальності.

Радянське суспільство формувалося в процесі постійного тісного впливу і взаємозв'язку різних соціальних прошарків, які проявлялися у всіх сферах життя. Так, помічник прокурора СРСР І.С. Кондорюшкин в 1920-х рр. неодноразово наголошував, що на кожному кроці «невидимі нитки» переплітають всі групи населення і пов'язують радянських і партійних робітників з «міщанським болотом» [22, с. 54].

Після встановлення радянської влади в Україні такі соціальні категорії, як капіталісти, поміщики, чиновники все більше втрачали своє колишнє значення, набуваючи при цьому нового змісту. З одного боку, в середовищі більшовиків «колишнім» міг бути кожен, хто був незадоволений новою владою, незалежно від соціального походження. Водночас на рівні соціально-побутового спілкування, для широких верств населення основною ознакою «чужого» було зневажливе, зверхнє ставлення до населення, «відрид від народу». Всі ці фактори вказують на те, що визначити чіткі межі соціального простору «колишніх» не можливо.

Список використаних джерел

1. Трифонов І.Я. Ликвидация эксплуататорских классов в СРСР. – М.: Политиздат, 1975. – 406 с.
2. Турченко Ф.Г. Великий Октябрь и ликвидация эксплуататорских классов на Украине. – К.: Вища школа, 1987. – 199 с.
3. Селунская В.М. Социальная структура советского общества. История и современность. – М.: Издательство политической литературы, 1987. – 326 с.
4. Ткачова Л.І. Інтелігенція радянської України в період побудови основ соціалізму. – К.: Наукова думка, 1985. – 192 с.
5. Федюкин С.А. Партия и интеллигенция. – М.: Политиздат, 1983. – 240 с.
6. Софинов П. Очерки истории ВЧК (1917–1922 гг.). – М.: Политиздат, 1960. – 248 с.
7. Литвин В.М. Історія України: (У 3 т.) / Відп. ред. В.А. Смолій. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2005. – Т.3.: Новітній час (1914–2004). – Кн.1. – 2005. – 831 с.; Кн.2. – 2005. – 639 с.
8. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921–1928 рр.): Колективна монографія в 2-х частинах. Частина 1 / Ред. кол.: В.М. Литвин (голова). – К.: Наукова думка, 2006. – 652 с.
9. Большая Советская Энциклопедия Т.48. / Гл. ред. Введенский Б.А. – М., 1957. – 672 с.
10. Тихонов В.И., Тяжелникова В.С., Юшин И.Ф. Лишение избирательных прав в Москве в 1920–1930-е годы. – М., 1998. – 326 с.
11. Вронська Т. Упокорення страхом: сімейне заручництво у каральній практиці радянської влади (1917–1936 рр.): Наукове видання. – К.: Темпора, 2013. – 624 с.
12. Виктор Иванов. Бывшие люди // Родина. – 1999. – №4. – С.70–73.
13. Луначарский А.Б. Бывшие люди: очерк истории партии эсеров. – М., 1922. – 81 с.
14. Бухарин Н.И. Экономика переходного периода // Бухарин Н.И. Проблемы теории и практики социализма. – М., 1989. – 387 с.
15. Касьянов Г.В., Даниленко В.М. Сталінізм і українська інтелігенція (20–30-ті роки). – К.: Наук. думка, 1991. – 96 с.
16. Правда. – 1919. – 3 августа.
17. Ларин Ю. Интеллигенция и Советы. Хозяйство, буржуазия, революция, госаппарат. – М.: Гос. изд., 1924. – 91 с.

18. Центральный державный архив Вишних органов власти Украины (далі – ЦДАВО України). – Ф.1. – Оп.3. – Спр.68.
19. Ленін В.І. Розпуск Думи і завдання пролетаріату // В.І. Ленін. Повне зібрання творів. Т.13. – К.: Політвидав України, 1971. – 548 с.
20. ЦДАВО України. – Ф.1. – Оп.3. – Спр.328.
21. Центральный державный архив громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.180.
22. Кондурешкин И.С. Частный капитал перед советским судом. Пути и методы накопления по судебным и ревизионным делам 1918–1926 гг. Предисл.: Курский Д.И. – М., Л.: Госиздат, 1927. – 254 с.

References

1. Trifonov I.Ya. Likvidatsiya ekspluatatorskih klasov v SRSR. – М.: Politizdat, 1975. – 406 s.
2. Turchenko F.G. Velikiy Oktyabr i likvidatsiya ekspluatatorskih klasov na Ukraine. – К.: Vyshcha shkola, 1987. – 199 s.
3. Selunskaya V.M. Sotsialnaya struktura sovetskogo obshchestva. Istoriya i sovremennost. – М.: Izdatelstvo politicheskoy literatury, 1987. – 326 s.
4. Tkachova L.I. Inteligentsiya radyanskoyi Ukrainy v period pobudovi osnov sotsializmu. – К.: Naukova dumka, 1985. – 192 s.
5. Fedyukin S.A. Partiya i intelligentsiya. – М.: Politizdat, 1983. – 240 s.
6. Sofinov P. Ocherki istorii VChK (1917–1922 gg.). – М.: Politizdat, 1960. – 248 s.
7. Litvin V.M. Istoriya Ukrainy: (U 3 t.) / Vidp. red. V.A. Smoliiy. – К.: Vidavnichiy dim «Alternativi», 2005. – Т.3.: Novitniy chas (1914–2004). – Kn.1. – 2005. – 831 s.; Kn.2. – 2005. – 639 s.
8. Narisi povsyakdennoho zhittya radyanskoyi Ukrainy v dobu nepu (1921–1928 rr.): Kolektivna monografiya v 2-h chastinah. Chastina 1 / Red. kol.: V.M. Litvin (golova). – К.: Naukova dumka, 2006. – 652 s.
9. Bolshaya Sovetskaya Entsiklopediya T.48. / Gl. red. Vvedenskiy B.A. – М., 1957. – 672 s.
10. Tihonov V.I., Tyazhelnikova V.S., Yushin I.F. Lishenie izbiratelnyh prav v Moskve v 1920–1930-e gody. – М., 1998. – 326 s.
11. Vronska T. Upokorennya strahom: simeyne zaruchnistvo u karalniy praktitsi radyanskoyi vladi (1917–1936 rr.): Naukove vidannya. – К.: Tempora, 2013. – 624 s.
12. Viktor Ivanov. Byvshie lyudi // Rodina. – 1999. – №4. – С.70–73.
13. Lunacharskiy A.B. Byvshie lyudi: ocherk istorii partii eserov. – М., 1922. – 81 s.
14. Buharin N.I. Ekonomika perehodnogo perioda // Buharin N.I. Problemy teorii i praktiki sotsializma. – М., 1989. – 387 s.
15. Kasyanov G.V., Danilenko V.M. Stalinizm i ukrayinska inteligentsiya (20–30-ti roki). – К.: Nauk. dumka, 1991. – 96 s.
16. Pravda. – 1919. – 3 avgusta.
17. Larin Yu. Intelligentsiya i Sovety. Hozyaystvo, burzhuziyya, revolyutsiya, gosapparat. – М.: Gos. izd., 1924. – 91 s.
18. Tsentralniy derzhavnyi arhiv Vishchih organiv vladi Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy). – Ф.1. – Оп.3. – Спр.68.
19. Ленін В.І. Розпуск Думи і завдання пролетаріату // В.І. Ленін. Повне зібрання творів. Т.13. – К.: Політвидав України, 1971. – 548 с.
20. TsDAVO Ukrainy. – Ф.1. – Оп.3. – Спр.328.
21. Tsentralniy derzhavnyi arhiv громадських об'єднань України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.180.
22. Kondurushkin I.S. Chastnyy kapital pered sovetskim sudom. Puti i metody nakopleniya po sudebnym i revizionnym delam 1918–1926 gg. Predisl.: Kurskiy D.I. – М., Л.: Gosizdat, 1927. – 254 с.

Ustenko A.A., post-graduate student of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University (Ukraine, Uman), ustenko28121991@rambler.ru

«Former people» in the social stratification of soviet society in the 1920s

The article deals with the social crisis of Ukrainian historical period after 1917. The crisis resulted in the lack of clear understanding of the definition criteria for friends and enemies in Soviet society. The article demonstrates that the criteria for identifying «former people» as a special part of society were spontaneously formed. They were uncertain and dependent on the specific historical situations and the subjective factors. Instability and ambiguity of citizens' social status in post-revolutionary Soviet Ukraine, characterized by an extreme degree of society destruction, was deteriorated by affinity of different social groups and high social mobility of big sections of population. The research proves that post-revolutionary Ukraine had no established definitions of certain terms and concepts and ambiguity or discrepancy of their content to modern sense can often lead to the distortion of historical reality.

On the base of archival sources and literature the article analyses the boundaries of social scope of «former people». The criteria of social differentiation by the Soviet power into friends and enemies in post-revolutionary period are studied.

Keywords: «former people», «the former», «strangers», exploiters, socially dangerous, «bourgeois», non-voters.

Ustenko A.A., aspirantka, Uman'skiy gosudarstvennyy pedagogicheskii universitet im. Pavla Tychny (Ukraine, Uman), ustenko28121991@rambler.ru

«Бывшие люди» в социальной стратификации советского общества 1920-х гг.

Исследуется социальный кризис периода в истории Украины, наступивший после 1917 г. и сочетался с отсутствием четкого понимания критериев разграничения советского общества на «своих» и «чужих». Критерии идентификации «бывших» как особого социума формировались стихийно, они были неопределенными и зависели от конкретно исторических ситуаций и от субъективных факторов. Нестабильность и неоднозначность социального статуса послереволюционной советской Украины, характеризующееся крайней степенью деструктуризации общества, ухудшалась родством различных общественных слоев и высокой социальной мобильностью значительной части населения. Доказано отсутствие в послереволюционной Украине устоявшихся определенной тех или иных понятий и терминов, их многозначность или несоответствие содержания современного понимания, что также часто приводит к искажению исторической реальности.

В статье на основе архивных источников и литературы рассматриваются пределы социального пространства «бывших» и критерии разграничения советской властью общества на «своих» и «чужих» в послереволюционный период.

Ключевые слова: «бывшие люди», «бывшие», «чужие», эксплуататоры, социально опасные, «буржуи», лишенцы.

* * *

УДК 94:39(438+477)“1920/1930”

Фесенко В. В.

аспірантка кафедри етнології та краєзнавства,
Інститут історичної освіти Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
victoria.fesenko2010@yandex.ua

ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ПОЛЬСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ МЕНШИНИ В УРСР У 1920–1930-ТІ РР.

Наукове повідомлення присвячене дослідженню процесу проведення національної політики радянської влади стосовно етнічних поляків на території УРСР у 1920–1930-ті рр. Розглянуто шляхи, форми та методи реалізації цієї політики; проаналізовано функціонування системи спеціальних державних органів у справах польської етнічної меншини.

Ключові слова: коренізація, національна політика, польська етнічна меншина, агітаційно-пропагандистська робота.

На українських етнічних землях з давніх часів проживали представники інших народів. Одним з автотонних етносів України був польський. Польське населення, яке упродовж століть було важливою складовою поліетнічної структури українських теренів, традиційно відігравало поважну роль у вітчизняній історії, впливаючи на перебіг економічних, етноконфесійних, культурно-освітніх процесів.

У сучасній Україні вивчення як позитивного, так і негативного досвіду національних відносин радянської доби, пізнання глибинних змін, що проходили у ті часи в середовищі національних меншин, вимагає глибокого і об'єктивного підходу до формування засад державної політики по відношенню до представників етносу, допоможе ефективній розбудові демократичного суспільства в країні.

Дослідження історії польського населення в УРСР має свою чималу історіографію. Радянську та українську історіографію проблеми найбільш повно вивчила Л.Якубова у монографії, присвяченій етнічним меншинам УСРР, у тому числі і польській [20]. Дослідниця розглянула польську меншину у контексті